

Lärarstudenters erfarenheter av stöd och psykosocialt klimat under lärarutbildningen

Ingrid Wännström
Daniel Hultell
Petter Gustavsson

**Karolinska
Institutet**

Innehållsförteckning

1	Förord.....	2
2	Bakgrund.....	3
2.1	LÄST-studien	5
3	Metod.....	7
3.1	Population och urval	7
3.2	Bortfall	8
3.3	Beskrivning av undersökningsgrupperna	9
3.3.1	Lärarstudenter med inriktning mot tidigare år	9
3.3.2	Lärare med inriktning mot senare år	16
3.4	Enkätinstrument	20
3.5	Analys av data	22
4	Resultat	23
4.1	Studenter med inriktning mot tidigare år.....	23
4.1.1	Studenters erfarenheter av stöd och psykosocialt klimat.....	23
4.1.2	Lärosätesskillnader.....	26
4.2	Inriktning mot senare år	27
4.2.1	Studenters erfarenheter av stöd och psykosocialt klimat.....	27
4.3	Lärosätesskillnader.....	30
4.4	Jämförelser mellan utbildningsinriktningarna.....	31
5	Sammanfattning.....	35
5.1	Metodologiska begränsningar.....	37
6	Referenser	39
7	Appendix.....	42
7.1	Lärosätetsjämförelser – Inriktning mot tidigare år.....	42
7.2	Lärosätetsjämförelser – Inriktning mot senare år	49
8	Tidigare rapporter	57

1 Förord

I denna rapport från projektet Lärares Tillvaro i Utbildning och Arbete (LÄST), redovisas lärarstudenters erfarenheter och upplevelser av stöd, bemötande och negativ särbehandling under sina lärarstudier. LÄST-projektets huvudsakliga undersökningsvariabler handlar om psykisk hälsa i arbetslivet. För att få fördjupad kunskap om hur högskoleutbildningen och introduktionen i arbetslivet kan bidra till en positiv karriärutveckling kartläggs också faktorer under utbildningen som anses bidra till eller motverka optimala inlärningssituationer och utmejslandet av en adekvat yrkesidentitet.

I bakgrunden nedan ges en kort introduktion till pågående diskussioner om psykosocialt klimat, särbehandling och mobbing inom skolan. Vi fokuserar här på skolan som den framtida arbetsplatsen för lärarstudenterna. I metodkapitlet ges en detaljerad beskrivning av hur studien har genomförts. Här redovisas också vilka frågor från enkäten som avhandlas i föreliggande rapport. I resultatkapitlet görs jämförelser mellan de två huvudsakliga inriktningarna på lärarprogrammen, inriktningen mot verksamhet inom grundskolans tidigare år (inkluderande förskola/förskoleklasser och fritidshem) respektive inriktning mot verksamhet inom grundskolans senare år (inkluderande även gymnasium). Slutligen ger vi en övergripande sammanfattning av erhållna resultat. Vi diskuterar resultaten i ljuset av tidigare rapporter och försöker lyfta fram de resultat som vi utifrån vårt stress- och hälsoperspektiv anser förtjäna en mer allmän diskussion. I ett separat tabellappendix redovisar vi alla svar uppdelat efter lärosätena. Dessa siffror sammanställs för att ge lärosätena möjligheten att jämföra sig mot varandra. Vi vill påpeka att dessa siffror inte nödvändigtvis visar på skillnader som direkt kan hänföras till att studenterna gått olika utbildningar. Faktum är att siffrorna också kan avspegla unika gruppeffekter som endast går att förklara utifrån de speciella förhållanden som uppstått inom en viss klass på ett specifikt lärosäte.

Rapporten vänder sig till studiedeltagare, arbetsgivar-, utbildnings- och intresseorganisationer, samt andra som kan ha intresse av lärarstudenters upplevelser av den psykosociala miljön under den högskoleförlagda och verksamhetsförlagda delen av utbildningen. Ett stort tack till alla studiedeltagare vars svar och ihärdiga engagemang är en förutsättning för studiens genomförande. Vi tackar också universitetsadjunkt Karin Kronberg som har varit med och tagit fram enkätfrågorna och som varit delaktig i projektets tillblivelse och utförande. LÄST-projektet möjliggörs genom forskningsanslag från AFA försäkring.

Stockholm, november 2009

Petter Gustavsson, vetenskaplig ledare för LÄST-projektet

2 Bakgrund

Förskolans och skolans demokratiska uppdrag handlar om att främja lärande om demokrati och värdegrund, mänskliga rättigheter, att verka för inflytande och delaktighet, att förankra en värdegrund samt att motverka kränkande behandling. I den så kallade portalparagrafen i skollagen, 1 kap. 2 § tredje stycket har rättigheten att slippa utstå kränkande behandling lyfts fram som en del av värdegrunden (SFS 1985). Lagen anger att verksamheten i skolan ska utformas i enlighet med grundläggande demokratiska värderingar. Även i läroplanerna fastslås att ingen ska utsättas för diskriminering eller annan kränkande handling i skolan (Skolverket 2006b; c).

Många olika faktorer påverkar ett framgångsrikt lärande, inte minst den fysiska och sociala arbetsmiljön i skolan. Grundläggande är att miljön ska vara trivsamt och att barn och elever känner sig trygga samt att de bemöts och behandlas med respekt för sin individualitet. Mellanmänskliga faktorer påverkar i hög grad välbefinnandet och för personer som inte blir upptagna i den sociala gemenskapen kan viljan och lusten att delta försvinna.

Den psykosociala arbetsmiljöns betydelse för hälsa och välbefinnande är väl dokumenterad. Arbetsfaktorer som arbetskrav, kontroll och socialt stöd har visat sig påverka den mentala hälsan (Stansfeld & Candy 2006). Mobbing och annan kränkande behandling kan ses som en svår form av social stress (Vartia 2001). Att bli utsatt för kränkande behandling innebär att man stängs ute från det sociala sammanhanget (Skolverket 2002). Om kränkande särbehandling får pågå under en längre tid ger det negativa konsekvenser för den som utsätts. Olika individuella reaktioner på kränkande särbehandling har studerats, däribland depression (Hawker & Boulton 2000; Kivimäki et al 2003), psykologiska symptom (Due et al 2005), ångest (Quine 2001), psykosomatiska besvär (Hansen et al 2006) och sjukskrivning (Kivimäki et al 2000).

Extra svåra fall av mobbing kan även leda till utvecklandet av symptom liknande posttraumatisk stress (PTSD) (Mikkelsen & Einarsen 2002). Även anställda som blir vittnen till mobbing på sin arbetsplats kan påverkas med högre nivåer av stress (Vartia 2001) och ångest (Hansen et al 2006) jämfört med anställda som inte iakttagit mobbing.

Forskning om skolmobbing av psykologen och aggressionsforskaren Dan Olweus i början på 1970-talet fick stort genomslag i Sverige (Skolverket 2009) och de Skandinaviska länderna har varit föregångare i forskning om mobbing och trakasserier (Einarsen 2000; Hoel et al 1999). Mobbing skiljer sig från diskriminering, som kan röra sig om en enstaka händelse. Vid diskriminering tillhör den utsatta personen en utpekbar kategori (Skolverket 2006a). Einarsen (Einarsen 2000) beskriver i en översikt om trakasserier och mobbing på arbetet de tre förklaringsmodeller som kan urskiljas i den Skandinaviska forskningen. Den första förklaringsmodellen fokuserar på mobbarens och offrets personlighetsdrag. Den andra utgår ifrån ett socialt interaktionsperspektiv där konkurrens mellan individer ses som orsak till konflikter och där mobbingen blir ett medel i konflikten. Den tredje förklaringsmodellen fokuserar på organisationsfaktorer, exempelvis dåligt ledarskap och oklara roller, som skapar grogrund för mobbing.

Zapf och Einarsen (Zapf & Einarsen 2003) betonar att konflikter bara kan utvecklas till mobbing på en arbetsplats som tillåter det. Även om personlighetsfaktorer spelar roll för utvecklingen av mobbing så fräntar det inte ansvaret för chefer och anställda att förebygga och hantera sådana problem.

Skolverket genomför regelbundet attitydundersökningar bland elever. I den senaste rapporten från 2007 (Skolverket 2007) framgår att en överväldigande majoritet av eleverna trivs och känner sig trygga, men många elever och lärare uppger att mobbing förekommer på deras skola. På frågan om mobbing förekommer i skolan svarar 31 % av eleverna (66 % i årskurs 7-9) att mobbing förekommer ofta eller ibland. Vidare framgår att 8 % av eleverna i årskurs 4-6 har känt sig mobbade av andra elever minst en gång i månaden. Av eleverna i årskurs 7-9 och i gymnasiet upplever 3 % sig mobbade eller trakasserade av andra elever.

Mobbing och kränkande behandling förekommer också i arbetslivet. I statistik framtagen av Arbetsmiljöverket och Statistiska centralbyrån (Arbetsmiljöverket 2008) framgår det att 8 % av alla yrkesverksamma i Sverige 2007 uppgav att de har blivit utsatta för kränkande särbehandling (mobbing) från chef eller arbetskamrater de senaste 12 månaderna. Andelen var något högre bland kvinnor och anställda inom offentlig verksamhet som vård, omsorg, sociala tjänster och utbildning. Bland förskole- samt grundskolelärare var andelen 10 % och bland gymnasielärare var den 11 %. Statistik från AFA försäkring (AFA 2009) visar även att våldsrelaterade arbetsolycksfall bland lärare, skolledare och förskolelärare ligger över genomsnittet jämfört med övriga yrken och beror på konflikter med barn och föräldrar. Av dessa yrken är andelen högst bland förskolelärare.

Det är svårt att göra internationella jämförelser av förekomsten av mobbing på grund av att definitionen av begreppet mobbing varierar (Einarsen 2000) samt att sättet att mäta mobbing på inte är enhetligt (Zapf et al 2003). Internationella jämförelser tyder dock på att förekomsten av mobbing i Sverige är lägre, både i arbetslivet (Einarsen 2000; Hoel et al 1999) och bland skolelever (Due et al 2005). Anledningarna till detta har diskuterats och kulturella skillnader har angetts som en potentiell förklaring. Klasskillnaderna anses vara mindre i Sverige, befolkningen är mer homogen och samhället är mer jämlikt. Därmed är toleransen lägre för aggressivitet och maktmissbruk (Einarsen 2000). De lägre nivåerna av skolmobbing förklaras även av att det i Sverige finns lagstiftning som skyddar elevers psykosociala miljö och att insatser för att motverka mobbing har pågått längre i Sverige (Due et al 2005).

Människors rätt att slippa utstå kränkande behandling regleras på flera ställen i Svensk lagstiftning. Den 1 januari 2009 trädde en ny sammanhållande diskrimineringslag i kraft (SFS 2008). Den nya lagen ska motverka diskriminering av kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionshinder, sexuell läggning samt ålder. Arbetsmiljöverkets föreskrifter om kränkande särbehandling, (AFS 1993) (AFS 1993) omfattar alla former av kränkande särbehandling, även kränkningar som anspelar på sådant som återfinns i diskrimineringslagstiftningen. I § 1 definieras kränkande särbehandling enligt följande:

Dessa föreskrifter gäller all verksamhet där arbetstagare kan utsättas för kränkande särbehandling. Med kränkande särbehandling avses återkommande klandervärda eller negativt präglade handlingar som riktas mot enskilda

arbetstagare på ett kränkande sätt och kan leda till att dessa ställs utanför arbetsplatsens gemenskap.

Sedan den 1 januari 2009 finns bestämmelser mot diskriminering och annan kränkande behandling av barn och elever i två regelverk, i kapitel 14 a skollagen (kränkande behandling (SFS 1985)) och i den nya diskrimineringslagen (diskriminering (SFS 2008)). Nu räcker det att man kan visa att skolan fått information om att barnet/eleven känt sig kränkt, då måste skolan göra en utredning och vidta åtgärder. Antalet anmälningar till Barn och elevombudet och Skolinspektionen om kränkande behandling i skolan, där anmälaren ansett att skolan inte har gjort tillräckligt för att stoppa kränkningarna, var under 2008 cirka 500 (Barn - och elevombudet 2009).

Sammantaget ställer regelsystemen krav på skolledningen i form av planering och organisation. Handlingsprogram och rutiner för att förebygga samt motverka alla former av kränkande särbehandling ska upprättas. Vidare ska man även tillhandahålla hjälp och stöd till dem som utsatts. Arbetsgivaren ska klargöra att kränkande särbehandling inte accepteras i verksamheten och att detta gäller oavsett om det är lärare, elever eller skolledare som är inblandade. Alla skolor ska även ha en handlingsplan mot mobbing. Skolverket gör tillsyn av hur huvudmän och skolor lever upp till de lagar och förordningar som finns inom utbildningsområdet, bland annat granskar de hur kränkande särbehandling motarbetas. I en nyligen publicerad rapport från Skolverket om mobbing (Skolverket 2009) ges en kunskapsöversikt och beskrivning av de vanligast förekommande pedagogiska program som används i skolorna för att förebygga och åtgärda mobbing.

Lärare har en nyckelroll i arbetsmiljöarbetet i skolan. Studenter vid lärarutbildningen förbereds för denna uppgift under sina högskolestudier. Samtidigt framgår det i AFA försäkrings rapport (AFA 2009) att lärare utöver att vara en yrkesgrupp med hög risk för olycksfall på grund av hot eller våld även är en yrkesgrupp som har en högre risk än genomsnittet för sjukfall som leder till mer än 90-dagars sjukskrivning.

I föreliggande studie har frågor ställts till lärarstudenterna om bland annat stöd, bemötande och förekomst av kränkande särbehandling under både den högskoleförlagda delen av utbildningen och i den verksamhetsförlagda delen. Det ger en unik möjlighet att studera deras upplevelser av den psykosociala miljön i de olika verksamheterna.

2.1 LÄST-studien

Våren 2005 startades projektet Lärares Tillvaro i Utbildning och Arbeta (LÄST) som en utvidgning av forskningsprojektet *Longitudinell Undersökning av Sjuksköterskors Tillvaro* (LUST) (Gustavsson et al 2007b; Hasson et al 2007; Rudman et al 2008). Bakgrunden till båda projekten var de ökade sjukskrivningstalen i Sverige där yrkesgrupperna sjuksköterskor och lärare enligt arbetsmiljöstatistik och sjukskrivningstal utgjorde särskilt utsatta grupper (Gustavsson & Rudman 2008).

Med start hösten/vintern 2005 har det i LÄST-projektet genomförts fyra datainsamlingar varav den senaste genomfördes våren 2009. Den första rapporten inriktades främst mot beskrivning av LÄST-studien men behandlade även några preliminära resultat (Gustavsson et al 2007a). Den andra rapporten behandlade lärarstudenternas bedömning av lärarutbildningens kvalitet och måluppfyllelse i stort och en jämförelse gjordes med resultat från Högskoleverkets undersökning Studentspegeln (Hultell et al 2007). Resultaten visar bland annat att lärarstudenterna bedömer sin utbildning positivt men att bedömningarna skiljer sig något mellan de olika inriktningarna där studenter som läser inriktning mot tidigare år är mer positiva till sin utbildning än de studenter som läser med inriktning mot senare år. Det finns också skillnad mellan lärosäten.

Föreliggande rapport baseras på enkätsvar från den andra datainsamlingen som genomfördes hösten/vintern 2006. Fokus i rapporten är studenternas upplevelser av den psykosociala arbetsmiljön vid den högskoleförlagda utbildningen (HFU) kalenderåret 2006 samt under den senaste perioden av verksamhetsförlagd utbildning (VFU). Frågorna behandlar stöd, uppskattning och bemötande från lärare och lärarutbildare. Dessutom har frågor ställts om i vilken omfattning man iakttagit och själv varit utsatt för hot, våld, sexuella trakasserier, mobbing eller andra kränkningar.

3 Metod

3.1 Population och urval

Inom LÄST-projektet har till i nuläget fyra datainsamlingar genomförts. Den första skedde under senhösten 2005, med uppföljande undersökningar senhösten 2006 samt våren 2008 och 2009 (Gustavsson et al 2007a). Urvalsramen för studien utgjordes ursprungligen av de lärarstudenter som under hösten 2005 var registrerade på antingen (1) termin fem (av sju) i lärarutbildning med inriktning mot barnomsorg, förskola, förskoleklasser och grundskolans tidigare år på lärosäten med fler än 80 studenter på definierad inriktning, eller (2) termin sju (av nio) i lärarutbildning med inriktning mot grundskolans senare år och gymnasieskola på lärosäten med fler än 80 studenter på definierad inriktning. Undantag gjordes emellertid från kriteriet om att ingående lärosäten minst skulle ha 80 studenter på definierad inriktning. För studenter inriktade mot tidigare år ingick också Högskolan Dalarna och Högskolan i Skövde. Högskolan Dalarna ingick även för studenter inriktade mot senare år.

Statistiska centralbyrån (SCB) har utfört datainsamlingen på uppdrag av forskargruppen vid Karolinska Institutet. SCB har genomfört undersökningen som en postenkät med 3 påminnelser. SCB tog hösten 2005 ett utdrag från Universitets- och högskoleregistret på lärarstudenter som hösten 2006 förväntades vara registrerade på sista terminen vid de renodlade inriktningarna (antingen tidigare år eller senare år) på lärarutbildningen. På basis av dessa registeruttag har adresser ur registret över totalbefolkningen tagits ut och kontrollerats för att definierade deltagare finns i populationen.

Det andra datainsamlingstillfället, vars resultat avseende stöd och psykosocialt klimat redovisas i föreliggande rapport, startade den 6:e oktober 2006 med en ny postenkät. Tre påminnelser skickades ut till dem som inte besvarat enkäten. Den första påminnelsen bestod av ett tack- och påminnelsekort och skickades ut den 19:e oktober 2006. Den andra och tredje påminnelsen var en enkätpåminnelse och gick ut den 14:e samt den 28:e november 2006. Datainsamlingen avslutades den 22:a december 2006. I Tabell 1 redovisas enkätinflödet för den andra datainsamlingen i jämförelse med den ursprungliga datainsamlingen.

Tabell 1. Enkätinflödet (i kumulativ procent) vid första och andra insamlingstillfället.

Kumulativ procent	2005/6	2006/7
Efter första utsändning	34.3	43.8
Efter tack- och påminnelsekort	55.2	63.7
Efter enkätpåminnelse	62.7	72.7
Totalt antal svar	69.1	77.8

3.2 Bortfall

Vid första datainsamlingstillfället gick enkäten ut till 4067 personer. Av dessa svarade 2809 (69 %) vilka kom att utgöra studiens kohort. Av de 2809 som ingick i kohorten svarade 2184 (78 %) i samband med den andra datainsamlingen. Bland studenterna inriktade mot tidigare år var det 2027 studenter som ingick i kohorten och av dessa svarade 1585 (78 %) vid det andra datainsamlingstillfället. Av de 782 respondenter inriktade mot senare år som ingick i kohorten svarade 599 (77 %) vid det andra datainsamlingstillfället.

Orsaker till bortfall vid det första och andra datainsamlingstillfället redovisas i Tabell 2. Som framgår fördelar sig orsakerna till bortfall relativt lika vid de båda insamlingstillfällena.

Tabell 2. Orsaker till bortfall (som procent av det totala bortfallet) vid första och andra insamlingstillfället.

Av totalt bortfall	2005/6	2006/7
Ej avhörd	96.5	93.8
Avböjd medverkan	2.0	1.8
Utomlands/emigrerat	0.2	1.4
Postretur	1.3	2.4
Studerar inte på lärarutbildningen		0.6

Av intresse här var att analysera huruvida det fanns några skillnader mellan de som svarade och de som föll bort i samband med det andra datainsamlingstillfället. För att undersöka detta genomfördes inom LÄST-projektet en bortfallsanalys för att se om det fanns några bakomliggande förklaringar till eventuellt bortfall (Gustavsson et al 2007a). Resultaten av bortfallsanalysen redovisas här kortfattat, för en mer utförlig beskrivning av bortfallsanalysen och ingående variabler hänvisas till den tidigare rapporten (Gustavsson et al 2007a). Först jämfördes de olika utbildningsinriktningarna (tidigare år samt senare år) för att ta reda på om det fanns någon skillnad i svarsfrekvens som kunde tillskrivas utbildningsinriktning. Resultaten indikerade dock att det inte fanns något som tydde på detta. Efter detta delades materialet in i två grupper baserat på utbildningsinriktning. För att vidare undersöka skillnader rörande svarsfrekvenser undersöktes orsaker till bortfall för de båda grupperna i relation till kön, ålder, utbildningsort, samt i relation till variabler uppmätta vid det första insamlingstillfället (exempelvis depressionssymtom, utbrändhet, självskattad hälsa samt upplevd press angående utbildnings- respektive yrkesval). Resultaten visade att för personer inriktade mot senare år svarade männen i mindre utsträckning än förväntat, i övrigt skilde sig inte svarsfrekvenserna åt inom denna grupp utifrån de valda kriterierna. För individer inriktade mot tidigare år tenderade personer över 35 år att svara i större utsträckning än förväntat. Ingen av stress- eller hälsoindikatorerna visade på något samband med bortfall vid andra datainsamlingstillfället.

3.3 Beskrivning av undersökningsgrupperna

Nedan ges en beskrivning av undersökningsgrupperna. Först redovisas karakteristika för gruppen av lärarstudenter som går inriktningen mot tidigare år. Efter detta redovisas samma statistik för gruppen som går inriktningen mot senare år.

Vid tidpunkten för starten av detta projekt erbjöd lärosätena en stor variation av utbildningsinriktningar. Bara inom framtida verksamhet med inriktning mot tidigare åldrar återfanns åtminstone 11 olika inriktningar. LÄST-projektet kom att avgränsa underlaget till de två största utbildningsinriktningarna, inriktning mot tidigare år (omfattande förskola, förskoleklass, fritidshem och grundskolans tidigare år), och inriktning mot senare år (omfattande grundskolans senare år och gymnasium). Avgränsning har förmodligen fått störst konsekvens för inkluderingen av studenter med inriktning mot senare år och lett till att denna studiegrupp till antalet är mindre än studiegruppen med den tidigare inriktningen (cirka 1 av 3 av studiedeltagarna går inriktningen mot senare år). Denna proportion avspeglar inte det antal lärare med olika inriktningar som examineras varje år där proportionerna är nästan jämnt fördelade mellan de båda inriktningarna.

3.3.1 Lärarstudenter med inriktning mot tidigare år

De studenter som ingår i undersökningen gick samtliga på den sjunde och sista terminen av sin utbildning. Totalt ingår 1585 studenter inriktade mot tidigare år i undersökningen. I Tabell 3 redovisas hur dessa 1585 studenter fördelade sig per lärosäte.

Tabell 3. Antal svarande redovisat per lärosäte.

Lärosäte	n
Göteborgs universitet	122
Högskolan Dalarna	32
Högskolan i Borås	46
Högskolan i Gävle	48
Högskolan i Jönköping	137
Högskolan i Kalmar	78
Högskolan i Skövde	36
Högskolan i Trollhättan/Uddevalla	53
Högskolan Kristianstad	142
Karlstads universitet	119
Linköpings universitet	87
Lärarhögskolan i Stockholm	167
Malmö högskola	224
Mittuniversitetet	53
Mälardalens högskola	51
Umeå universitet	61
Uppsala universitet	55
Växjö universitet	74
Totalt	1585

3.3.1.1 Kön och ålder

Bland studenterna inriktade mot tidigare år är 91.5 % kvinnor (se Tabell 4). Medelåldern för samtliga studenter är 29.6 år (29.5 år för kvinnor och 30.7 för män). Bland de tillfrågade studenterna var 32.7% 24 år eller yngre, 41.3 % var mellan 25 och 34 år och 26 % var 35 eller äldre. Ett signifikant samband återfanns avseende ålderstruktur och könsfördelning ($\chi^2 = 6.136$; $p < 0.05$). Andelen män är större i den mellersta åldersgruppen (25-34) och andelen kvinnor är större i den yngsta åldersgruppen (≤ 24).

Tabell 4. Könsfördelning och ålderstruktur.

		Män	Kvinnor	Total n	%
Könsfördelning	Totalt n	134	1451	1585	
	%	8.5	91.5	100	
Ålderstruktur per kön					
≤ 24	N	32	486	518	32.7
25-34	N	67	588	655	41.3
≥ 35	N	35	377	412	26.0

Könsfördelningen per lärosäte redovisas i Tabell 5. Två lärosäten utmärkte sig med signifikant högre andel män. Vid högskolorna i Dalarna och Malmö var andelen män högre än genomsnittet, 18.8 % respektive 14.7 %. Även vid Högskolan i Kalmar samt universiteten i Karlstad och Umeå var andelen män över 10 %, samtidigt som andelen män var så låg som 0 % vid högskolan i Skövde. Ingen av dessa senare tre avvikelser kunde emellertid säkerställas statistiskt.

Tabell 5. Könsfördelning redovisat per lärosäte

	män	Kvinnor
Göteborgs universitet	4.9	95.1
Högskolan Dalarna	18.8	81.3
Högskolan i Borås	6.5	93.5
Högskolan i Gävle	6.3	93.8
Högskolan i Jönköping	5.8	94.2
Högskolan i Kalmar	12.8	87.2
Högskolan i Skövde	0	100.0
Högskolan i Trollhättan/Uddevalla	1.9	98.1
Högskolan Kristianstad	5.6	94.4
Karlstads universitet	10.1	89.9
Linköpings universitet	5.7	94.3
Lärarhögskolan i Stockholm	9.6	90.4
Malmö högskola	14.7	85.3
Mittuniversitetet	3.8	96.2
Mälardalens högskola	5.9	94.1
Umeå universitet	14.8	85.2
Uppsala universitet	5.5	94.5
Växjö universitet	8.1	91.9
Total	8.5	91.5
χ^2	36.375	
P	.004	

3.3.1.2 Övriga bakgrundsvariabler

Övriga bakgrundsvariabler som ingick i studien var invandrabakgrund, föräldrars akademiska bakgrund, samt egen nuvarande familjesituation. En person bedömdes ha invandrabakgrund om personen själv var född utomlands eller hade minst en förälder som var född utomlands. Det visade sig att 13.3 % av studenterna hade invandrabakgrund. Det fanns ett signifikant samband mellan kön och Invandrabakgrund ($\chi^2 = 3.82$; $p \leq 0.05$). Fler män än kvinnor hade invandrabakgrund. Det fanns även ett signifikant samband mellan åldersstruktur och invandrabakgrund ($\chi^2 = 10.766$; $p < 0.01$). Det var färre studenter med invandrabakgrund i den yngsta åldersgruppen (≤ 24) och fler med invandrabakgrund i den äldre studentgruppen (≥ 35).

Variationen per lärosäte av andelen studenter med invandrabakgrund redovisas i Tabell 7. Andelen varierar signifikant mellan lärosätena och var endast 6 % vid Högskolan i Kristianstad. Vid tre lärosäten var andelen studenter med invandrabakgrund större än 20 %; Malmö högskola (21.1%), Lärarhögskolan i Stockholm (24.1 %) och Uppsala Universitet (26.5 %).

Bland studenterna har 38.4 % minst en förälder med akademisk bakgrund, det vill säga högskoleexamen eller liknande. Ingen effekt återfanns för kön, däremot återfanns en signifikant effekt för åldersstruktur ($\chi^2 = 54.837$; $p < 0.01$). Det var fler studenter i de två yngre åldersgrupperna som hade föräldrar med akademisk bakgrund, medan det var färre studenter som hade föräldrar med akademisk bakgrund i den äldsta åldersgruppen än vad som förväntades. I Tabell 6 redovisas även andelen studenter med akademisk bakgrund per lärosäte. Vid två lärosäten är andelen signifikant högre; Göteborgs universitet (57.9 %) och Lärarhögskolan i Stockholm (51.2 %).

Tabell 6. Andel studenter med invandrarbakgrund och akademisk bakgrund redovisat per lärosäte.

	Invandrarbakgrund	Akademisk bakgrund
Göteborgs universitet	9.0	57.9
Högskolan Dalarna	9.4	25.8
Högskolan i Borås	11.1	26.7
Högskolan i Gävle	10.4	34.0
Högskolan i Jönköping	11.8	36.6
Högskolan i Kalmar	9.0	42.7
Högskolan i Skövde	2.8	32.4
Högskolan i Trollhättan/Uddevalla	11.3	36.5
Högskolan Kristianstad	6.3	31.9
Karlstads universitet	7.6	32.5
Linköpings universitet	12.6	31.4
Lärarhögskolan i Stockholm	24.1	51.2
Malmö högskola	21.1	35.6
Mittuniversitetet	5.7	40.4
Mälardalens högskola	13.7	27.5
Umeå universitet	5.0	37.9
Uppsala universitet	25.5	47.3
Växjö universitet	17.6	33.3
Total	13.3	38.4
χ^2	60.497	49.015
P	.000	.000

Bland de tillfrågade studenterna hade 79.7 % ett stadigvarande förhållande. Det var en större andel kvinnor än män som hade ett stadigvarande förhållande ($\chi^2 = 11.553$; $p < 0.01$). Ser man till åldersgrupperna var det färre studenter i den yngsta åldersgruppen och fler i den äldre åldersgruppen som hade ett stadigvarande förhållande ($\chi^2 = 58.276$; $p < 0.01$).

På frågan om egna barn uppgav 37.2 % av respondenterna att de har egna barn. Inget samband återfanns mellan studenterna med barn och kön men däremot fanns det ett samband mellan studenterna med barn och de olika åldersgrupperna ($\chi^2 = 861.554$; $p < 0.01$). I de två första åldersgrupperna var det färre studenter som hade egna barn medan de var fler i den äldsta gruppen.

3.3.2 Lärare med inriktning mot senare år

De studenter som ingår i undersökningen går samtliga på den sista terminen av sin utbildning (termin 9). Totalt ingår 599 studenter inriktade mot senare år i undersökningen, dessa består av de studenter som ingår i kohorten och som har svarat vid datainsamlingstillfället. Fördelningen av dessa 599 studenter per lärosäte redovisas i Tabell 7.

Tabell 7. Antal svarande redovisat per lärosäte.

Lärosäte	n
Göteborgs universitet	72
Högskolan Dalarna	27
Högskolan i Halmstad	51
Högskolan i Jönköping	62
Högskolan Kristianstad	37
Karlstads universitet	52
Lunds universitet	70
Lärarhögskolan i Stockholm	33
Malmö högskola	38
Stockholms universitet	48
Umeå universitet	70
Växjö universitet	39
Totalt	599

3.3.2.1 Kön och ålder

Andelen kvinnliga studenter inriktade mot senare år är 67.1 % (Tabell 8). Medelåldern är 29.0 år (28.6 för männen och 29.2 år för kvinnorna). Bland studenterna är 25 % 24 år eller yngre, 55.8 % är mellan 25 och 34 år samt 19.2 % är 35 år eller äldre. Ett signifikant samband återfanns mellan kön och de olika åldersgrupperna ($\chi^2 = 6.339$; $p < 0.05$) där det framgick att det finns fler män i den mellersta åldersgruppen (25-34).

Tabell 8. Könsfördelning och åldersstruktur

		Män	Kvinnor	Total n	%
Könsfördelning	Totalt n	197	402	599	
	%	32.9	67.1	100	
Åldersstruktur per kön					
≤24	N	43	107	150	25.0
25-34	N	124	210	334	55.8
≥35	N	30	85	115	19.2

I Tabell 9 redovisas könsfördelning per lärosäte. Två lärosäten utmärker sig genom att andelen män är signifikant lägre, respektive högre än andelen totalt som är 32.9 %. Vid Högskolan i Halmstad är andelen män signifikant lägre, 13.7 %, och vid Högskolan i Kristianstad är andelen män signifikant högre, 54.1 %.

Tabell 9. Könsfördelning redovisat per lärosäte.

Fördelning inom varje lärosäte (%)	Män	Kvinnor
Göteborgs universitet	34.7	65.3
Högskolan Dalarna	44.4	55.6
Högskolan i Halmstad	13.7	86.3
Högskolan i Jönköping	24.2	75.8
Högskolan Kristianstad	54.1	45.9
Karlstads universitet	36.5	63.5
Lunds universitet	35.7	64.3
Lärarhögskolan i Stockholm	27.3	72.7
Malmö högskola	39.5	60.5
Stockholms universitet	22.9	77.1
Umeå universitet	42.9	57.1
Växjö universitet	23.1	76.9
Total	32.9	67.1
X ²	28.662	
P	.003	

3.3.2.2 Övriga bakgrundsvariabler

Bland studenterna inriktade mot senare år visade det sig att 17.8 % har invandrabakgrund, det vill säga de är själva födda utomlands eller har minst en förälder som är född utomlands. Inget samband mellan kön återfanns för denna variabel. Ser man till åldersgrupperna så finns det emellertid ett samband mellan dessa och invandrabakgrund ($\chi^2 = 10.747$; $p < 0.01$) där det framgick att det var fler i den äldsta åldersgruppen med invandrabakgrund. I Tabell 10 redovisas andelen studenter med invandrabakgrund fördelat per lärosäte. Vid Lunds universitet är andelen signifikant högre, 27.1 % jämfört med andelen totalt som är 17.8 %. Andelen studenter med invandrabakgrund var högre, men inte statistiskt säkerställd, även vid Högskolan Dalarna och vid Stockholms Universitet med över 25 %. Andelen är lägre, under 10 % vid universitet i Göteborg och i Umeå, men avvikelserna är bara statistiskt säkerställd för Umeå Universitet (5.7%).

Bland studenterna har 49.1 % minst en förälder med akademisk bakgrund. Ingen effekt av kön återfanns. Rörande åldersgrupperna återfanns emellertid gruppskillnader ($\chi^2 = 21.345$; $p < 0.01$). Det var en större andel i den mellersta åldersgruppen som hade föräldrar med akademisk bakgrund medan det var en mindre andel i den äldsta åldersgruppen. Som framgår i Tabell 10 varierar andelen studenter med akademisk bakgrund mellan lärosätena, men endast en avvikelse är statistiskt säkerställd. Vid Högskolan i Jönköping är andelen med akademisk bakgrund signifikant lägre, 30.6 %, jämfört med den totala andelen som är 47.8 %.

Tabell 10. Andel studenter med invandrar- och akademisk bakgrund redovisat per lärosäte.

Fördelning inom varje lärosäte (%)	Invandrar bakgrund	Akademisk bakgrund
Göteborgs universitet	9.7	53.5
Högskolan Dalarna	25.9	37.0
Högskolan i Halmstad	22.0	40.8
Högskolan i Jönköping	21.0	30.6
Högskolan Kristianstad	16.7	54.3
Karlstads universitet	13.5	36.0
Lunds universitet	27.1	58.0
Lärarhögskolan i Stockholm	21.2	51.5
Malmö högskola	15.8	60.5
Stockholms universitet	25.5	54.3
Umeå universitet	5.7	52.9
Växjö universitet	17.9	38.9
Total	17.8	47.8
χ^2	19.623	21.999
p	0.051	.024

Bland studenterna rapporterade 77.9 % att de hade ett stadigvarande förhållande ($\chi^2 = 4.940$; $p < 0.05$) och det var större andel kvinnor än män som hade ett stadigvarande förhållande. Inget samband fanns med de olika åldersgrupperna.

Av de tillfrågade studenterna uppgav 25.8 % att de har egna barn. Inget samband mellan kön och barn återfanns men däremot återfanns ett samband ($\chi^2 = 295.104$; $p < 0.01$) vilket visade att det var färre som hade barn i de två första åldersgrupperna och fler i den äldsta åldersgruppen ($\chi^2 = 295.104$; $p < 0.01$).

3.4 Enkätinstrument

I denna rapport redovisas de frågor som ingick i den andra undersökningsomgången som utfördes under slutet av höstterminen 2006 och som behandlar studenternas upplevelse av stöd och uppskattning, bemötande och negativ särbehandling under den högskoleförlagda utbildningen (HFU) och den verksamhetsförlagda utbildningen (VFU). I Tabell 11- 13 presenteras de frågor som använts i föreliggande rapport indelade efter respektive huvudområde.

Tabell 11. Frågor ur LÄST-enkät undersökningsomgång 2 som behandlar stöd och psykosocialt klimat under lärarutbildningen (här **Stöd och uppskattning**).

Huvudområde
Fråga
Stöd och uppskattning
Hur ofta har du fått stöd i dina studier av lärarna? (HFU)
Hur ofta har du fått uppskattning av lärarna för det arbete du lägger ner på dina studier? (HFU)
Hur ofta kände du dig delaktig i läraryrket? (VFU)
Hur ofta fick du stöd i ditt arbete av lärarutbildarna på din VFU-skola?
Hur ofta fick du uppskattning av lärarutbildarna på din VFU-skola för det arbete du lägger ner under din VFU?

Tabell 12. Frågor ur LÄST-enkät undersökningsomgång 2 som behandlar stöd och psykosocialt klimat under lärarutbildningen (här **Bemötande**).

Huvudområde
Fråga
Bemötande
Har du någon gång under HFU känt dig illa bemött av lärare?
Har du någon gång under HFU upplevt att du blivit orättvist bedömd i förhållande till dina kurskamrater?
Har du någon gång under HFU upplevt att du som student blivit behandlad på ett sätt som <u>inte</u> stämmer överens med de värderingar som lärs ut i lärarutbildningen?
Under din senaste VFU, kände du dig någon gång illa bemött av lärarutbildarna på din VFU-skola?
Upplivede du någon gång under din senaste VFU att du blev orättvist bedömd på din VFU-skola?
Upplivede du någon gång under din senaste VFU att du blev behandlad på ett sätt som <u>inte</u> stämmer överens med de värderingar som lärs ut i lärarutbildningen?
Upplivede du någon gång under din VFU att <i>barnen/eleverna</i> på din VFU-skola blev behandlade på ett sätt som <u>inte</u> stämmer överens med de värderingar som lärs ut i lärarutbildningen?

Tabell 13. Frågor ur LÄST-enkät undersökningsomgång 2 som behandlar stöd och psykosocialt klimat under lärarutbildningen (här **Mobbing och andra kränkningar**).

Huvudområde
Fråga
Mobbing och andra kränkningar
Har du någon gång under HFU sett <i>lärare</i> bli utsatta för hot, våld, sexuella trakasserier eller andra kränkningar?
Har du någon gång under HFU sett <i>studenter</i> bli utsatta för hot, våld, sexuella trakasserier eller andra kränkningar?
Har du någon gång under HFU <i>själv</i> blivit utsatt för hot, våld, sexuella trakasserier eller andra kränkningar?
Såg du någon gång under din senaste VFU <i>barn/elever</i> bli utsatta för hot, våld, sexuella trakasserier eller andra kränkningar?
Såg du någon gång under din senaste VFU <i>lärare eller annan skolpersonal</i> bli utsatta för hot, våld, sexuella trakasserier eller andra kränkningar?
Blev du någon gång under din VFU <i>själv</i> utsatt för hot, våld, sexuella trakasserier eller andra kränkningar?

3.5 Analys av data

För de fem frågorna som behandlar området *stöd och uppskattning* fanns det fyra svarsalternativ (Ofta, Ibland, Sällan och Aldrig). För att förenkla presentationen har svarsskalorna för dessa frågor dikotomiserats och delats in i två grupper (Ofta/Ibland och Sällan/Aldrig). Övriga frågor hade från början ett dikotomt svarsformat (ja/nej). Efter bearbetningen av svarsformatet har de olika svaren på frågorna jämförts mellan studenterna inriktade mot tidigare år och studenterna inriktade mot senare år. För att pröva om det förekom några signifikanta skillnader utbildningsinriktningarna emellan har χ^2 -analyser genomförts. Vidare har även χ^2 -analyser genomförts för att jämföra studenternas svar på lärosätetsnivå för att undersöka om det förekommer några skillnader lärosätena emellan. Dessa resultat presenteras övergripande i rapporten. För en mer detaljerad beskrivning hänvisas läsaren till appendix.

Vidare har jämförbara frågor som berör HFU respektive VFU ställts emot varandra för att undersöka om studenterna upplever att någon aspekt av utbildningen varit bättre eller sämre under HFU jämfört med VFU. Prövningen har genomförts med hjälp av ett McNemar's test (Siegel & Castellan Jr 1988).

4 Resultat

Samtliga resultat som redovisas nedan bygger på uppgifter från den andra datainsamlingen i LÄST-studien. Vid denna tidpunkt gick lärarstudenterna sin sista termin inom sina respektive program.

Först redovisas resultaten per utbildningsinriktning. I den mån skillnader föreligger mellan lärosäten så kommenteras detta övergripande. Slutligen jämförs resultaten mellan utbildningsinriktningarna. I appendix redovisas resultaten per lärosäte samt resultaten av χ^2 -analyserna som genomförts för att undersöka om det föreligger signifikanta skillnader lärosätena emellan.

4.1 Studenter med inriktning mot tidigare år

4.1.1 Studenters erfarenheter av stöd och psykosocialt klimat

Nedan redovisas svaren på de frågor som behandlar studenternas erfarenheter av stöd och psykosocialt klimat avseende områden som handlar om *stöd och uppskattning, bemötande* samt *mobbing och annan kränkande behandling* under HFU respektive VFU. Resultaten presenteras i Tabell 14 – 16.

Stöd och uppskattning (Tabell 14)

Studenterna har i mycket hög grad, över 90 %, upplevt stöd och uppskattning av lärarutbildarna i sitt arbete under VFU. Andelen som upplevt stöd och uppskattning av lärarna i sina studier under HFU är lägre och skillnaden är statistiskt signifikant. Studenterna har även i hög grad (86.5 %) känt sig delaktiga i lärolagets arbete under VFU.

Tabell 14. Frågor om stöd och uppskattning.

Huvudområde	Andel (%)
Fråga	
Stöd och uppskattning	
Hur ofta har du fått stöd i dina studier av lärarna? (HFU)	57.9
Hur ofta har du fått uppskattning av lärarna för det arbete du lägger ner på dina studier? (HFU)	41.9
Hur ofta kände du dig delaktig i lärolagets arbete? (VFU)	86.5
Hur ofta fick du stöd i ditt arbete av lärarutbildarna på din VFU-skola?	91.2
Hur ofta fick du uppskattning av lärarutbildarna på din VFU-skola för det arbete du lägger ner under din VFU?	91.4

Resultat

Bemötande (Tabell 15)

Studenterna har i signifikant högre grad upplevt illa bemötande under HFU jämfört med VFU. Över 30 % av studenterna har under HFU känt sig illa bemött av lärare eller utsatt för orättvis bedömning och 42.8 % har upplevt sig blivit behandlade på ett sätt som inte stämmer överens med de värderingar som lärs ut i utbildningen. Under VFU har en hög andel av studenterna, 24.6 %, upplevt att barnen/eleverna blivit behandlade på ett sätt som inte stämmer överens med de värderingar som lärs ut i utbildningen.

Tabell 15. Frågor om bemötande.

Huvudområde Fråga	Andel (%)
Bemötande	
Har du någon gång under HFU känt dig illa bemött av lärare?	31.8
Har du någon gång under HFU upplevt att du blivit orättvist bedömd i förhållande till dina kurskamrater?	32.5
Har du någon gång under HFU upplevt att du som student blivit behandlad på ett sätt som <u>inte</u> stämmer överens med de värderingar som lärs ut i lärarutbildningen?	42.8
Under senaste VFU, kände du dig någon gång illa bemött av lärarutbildarna på din VFU-skola?	8.4
Upplevde du någon gång under din senaste VFU att du blev orättvist bedömd på din VFU-skola?	7.5
Upplevde du någon gång under din senaste VFU, att du blev behandlad på ett sätt som <u>inte</u> stämmer med de värderingar som lärs ut i lärarutbildningen?	8.5
Upplevde du någon gång under din senaste VFU att barnen/eleverna på din VFU-skola blev behandlade på ett sätt som <u>inte</u> stämmer med de värderingar som lärs ut i lärarutbildningen?	24.6

Mobbing och andra kränkningar (Tabell 16)

Däremot har studenterna under VFU jämfört med HFU i signifikant högre grad upplevt mobbing och andra kränkningar. Under VFU har 22.3 % av studenterna sett barn/elever bli utsatta för hot, våld, sexuella trakasserier eller andra kränkningar och 8.7 % har sett lärare eller annan skolpersonal bli utsatta. Studenterna har i ungefär samma utsträckning själva blivit utsatta för mobbing och andra kränkningar under VFU respektive HFU.

Tabell 16. Frågor om mobbing och kränkningar .

Huvudområde Fråga	Andel (%)
Mobbing och andra kränkningar	
Har du någon gång under HFU sett <i>lärare</i> bli utsatta för hot, våld, sexuella trakasserier eller andra kränkningar?	1.6
Har du någon gång under HFU sett <i>studenter</i> bli utsatta för hot, våld, sexuella trakasserier eller andra kränkningar?	6.7
Har du någon gång under HFU <i>själv</i> blivit utsatt för hot, våld, sexuella trakasserier eller andra kränkningar?	3.2
Såg du någon gång under din senaste VFU <i>barn/elever</i> bli utsatta för hot, våld, sexuella trakasserier eller andra kränkningar?	22.3
Såg du någon gång under din senaste VFU <i>lärare eller annan skolpersonal</i> bli utsatta för hot, våld, sexuella trakasserier eller andra kränkningar?	8.7
Blev du någon gång under din VFU <i>själv</i> utsatt för hot, våld, sexuella trakasserier eller andra kränkningar?	3.8

4.1.2 Lärosätesskillnader

Generellt gäller att signifikanta avvikelser fanns vid alla lärosäten utom två. Några lärosäten utmärkte sig med genomgående positiva avvikelser. Endast för en av de totalt sex frågor om studenterna iakttagit eller själv varit utsatt för mobbing under HFU respektive VFU förekom det statistiskt skillnader mellan lärosätena. Denna fråga berörde huruvida man under VFU iakttagit barn/elever bli utsatta för hot, våld, sexuella trakasserier eller andra kränkningar. Frågan om man känt sig delaktig i lärolagets arbete under VFU är den enskilda frågan med flest signifikanta avvikelser.

4.2 Inriktning mot senare år

4.2.1 Studenters erfarenheter av stöd och psykosocialt klimat

Nedan redovisas svaren på de frågor som ingår i LÄST-enkäten som behandlar studenternas upplevelser av stöd och psykosocialt klimat avseende områden som handlar om *stöd och uppskattning, bemötande* samt *mobbing och annan kränkande behandling* under HFU respektive VFU. Resultaten presenteras i tabell 17 – 19.

Stöd och uppskattning (Tabell 17)

Även studenter med inriktning mot senare år har i signifikant högre grad upplevt stöd och uppskattning av lärarutbildarna i sitt arbete under VFU jämfört med stödet från lärarna i sina studier under HFU. Drygt 80 % av studenterna upplever att de fått stöd och uppskattning av lärarutbildarna i sitt arbete under VFU. En något lägre andel, 66.8 % har känt sig delaktig i läraryrket under VFU.

Tabell 17. Frågor om stöd och uppskattning.

Huvudområde Fråga	Andel (%)
Stöd och uppskattning	
Hur ofta har du fått stöd i dina studier av lärarna? (HFU)	55.7
Hur ofta har du fått uppskattning av lärarna för det arbete du lägger ner på dina studier? (HFU)	37.4
Hur ofta kände du dig delaktig i läraryrket? (VFU)	66.8
Hur ofta fick du stöd i ditt arbete av lärarutbildarna på din VFU-skola?	85.1
Hur ofta fick du uppskattning av lärarutbildarna på din VFU-skola för det arbete du lägger ner under din VFU?	83.6

Bemötande (18)

I likhet med studenterna inriktade mot tidigare åldrar har studenterna i signifikant högre grad upplevt illa bemötande under HFU jämfört med VFU. Mer än en fjärdedel av studenterna har under HFU känt sig illa bemött av lärare eller orättvist bedömd i förhållande till kurskamrater och 39.5 % har upplevt att de blivit behandlade på ett sätt som inte stämmer överens med de värderingar som lärs ut i lärarutbildningen. Under VFU har 24.3 % av studenterna iakttagit elever bli behandlade på ett sätt som inte stämmer överens med de värderingar som lärs ut i utbildningen

Tabell 18. Frågor om bemötande.

Huvudområde Fråga	Andel (%)
Bemötande	
Har du någon gång under HFU känt dig illa bemött av lärare?	29.4
Har du någon gång under HFU upplevt att du blivit orättvist bedömd i förhållande till dina kurskamrater?	26.5
Har du någon gång under HFU upplevt att du som student blivit behandlad på ett sätt som <u>inte</u> stämmer överens med de värderingar som lärs ut i lärarutbildningen?	39.5
Under senaste VFU, kände du dig någon gång illa bemött av lärarutbildarna på din VFU-skola?	12.6
Upplevde du någon gång under din senaste VFU att du blev orättvist bedömd på din VFU-skola?	11.3
Upplevde du någon gång under din senaste VFU, att du blev behandlad på ett sätt som <u>inte</u> stämmer med de värderingar som lärs ut i lärarutbildningen?	13.2
Upplevde du någon gång under din senaste VFU att <i>barnen/eleverna</i> på din VFU-skola blev behandlade på ett sätt som <u>inte</u> stämmer med de värderingar som lärs ut i lärarutbildningen?	24.3

Mobbing och andra kränkningar (19)

Även för frågor om mobbing och annan kränkande behandling är svarsmönstret detsamma som för studenter med inriktning mot tidigare år. Studenterna har under VFU i signifikant högre grad iakttagit mobbing och annan kränkande behandling av elever, lärare och annan skolpersonal. Under VFU har 25.9 % av studenterna sett barn/elever bli utsatta och 13.2 % har sett lärare eller annan skolpersonal bli utsatta. Andelen studenter som själva blivit utsatta var något högre under VFU jämfört med HFU, 7 % respektive 4 %. Den skillnaden är inte statistiskt säkerställd.

Tabell 19. Frågor om mobbing och andra kränkningar.

Huvudområde Fråga	Andel (%)
Mobbing och andra kränkningar	
Har du någon gång under HFU sett <i>lärare</i> bli utsatta för hot, våld, sexuella trakasserier eller andra kränkningar?	1.5
Har du någon gång under HFU sett <i>studenter</i> bli utsatta för hot, våld, sexuella trakasserier eller andra kränkningar?	9.1
Har du någon gång under HFU <i>själv</i> blivit utsatt för hot, våld, sexuella trakasserier eller andra kränkningar?	4.0
Såg du någon gång under din senaste VFU <i>barn/elever</i> bli utsatta för hot, våld, sexuella trakasserier eller andra kränkningar?	25.9
Såg du någon gång under din senaste VFU <i>lärare eller annan skolpersonal</i> bli utsatta för hot, våld, sexuella trakasserier eller andra kränkningar?	13.2
Blev du någon gång under din VFU <i>själv</i> utsatt för hot, våld, sexuella trakasserier eller andra kränkningar?	7.0

4.3 Lärosätesskillnader

Variationen mellan lärosätena är mindre för studenter med inriktning mot senare åldrar. Signifikanta skillnader lärosätena emellan finns främst för frågor som berör delaktighet, stöd och uppskattning under VFU. Vid 5 av de 12 lärosätena fanns inga signifikanta skillnader.

4.4 Jämförelser mellan utbildningsinriktningarna

Nedan redovisas resultaten för samtliga studenter uppdelat på respektive utbildningsinriktning för att undersöka om det förekom några statistiskt signifikanta skillnader mellan studenterna inriktade mot tidigare respektive senare år vad gäller stöd, bemötande och negativ särbehandling. Först jämförs inriktningarna demografiskt och sedan utifrån de frågor som berör stöd och uppskattning, bemötande samt mobbing och andra kränkningar.

4.4.1 Demografisk beskrivning

Som framgår av Tabell 20 så skiljde sig de olika utbildningsinriktningarna åt för nästan varje demografisk variabel. De variabler där det förekom störst skillnader var kön, andel som har egna barn och andel som har föräldrar med akademisk bakgrund. Jämfört med dem som läser inriktningen mot senare år så var studenterna med inriktning mot tidigare i högre utsträckning kvinnor, de var yngre i ålder och hade i högre omfattning egna barn. Bland studenterna som läser inriktningen mot senare år var det en större andel med invandrabakgrund, vidare hade de även i större utsträckning föräldrar med akademisk bakgrund.

Tabell 20. Redovisning av demografiska variabler per utbildningsinriktning.

	Tidigare år	Senare år	Totalt	χ^2	p
Kön (kvinnor)	91.5	67.1	84.8	201.832	.000
Åldersgrupp					
≤24	32.7	25.0	30.6	36.615	.000
25-34	41.3	55.8	45.3		
≥35	26.0	19.2	24.1		
Invandrabakgrund (Ja)	13.3	17.8	14.5	7.041	.008
Föräldrar med akademisk bakgrund (Ja)	38.4	47.8	41.0	15.525	.000
Stadigvarande förhållande (Ja)	79.7	77.9	79.2	.848	.357
Har egna barn (Ja)	37.2	25.8	34.1	23.866	.000

4.4.2 Frågor om bemötande under utbildningen

En jämförelse mellan studenter med de olika utbildningsinriktningarna för frågor om stöd, bemötande och mobbing och andra kränkningar under HFU respektive VFU presenteras i Tabell 21.

Som framgår av tabell 21 så är skillnaderna mellan utbildningsinriktningarna små för de frågor som berör stöd och uppskattning under HFU. Däremot är skillnaderna större och signifikanta för motsvarande frågor under VFU. Studenter med inriktning mot tidigare åldrar har under VFU upplevt sig mer delaktig i lärarlagets arbete samt känt större stöd och uppskattning för nedlagt arbete.

Även för frågor om bemötande under HFU så är svarsmönstret relativt lika mellan utbildningsinriktningarna. Dock har studenterna med inriktning mot tidigare år i något högre grad upplevt sig orättvist bedömda i förhållande till kurskamrater. Skillnaden är statistiskt säkerställd. Däremot har studenterna med inriktning mot senare år under VFU i signifikant högre omfattning känt sig illa bemötta, orättvist bedömda och upplevt att de blivit behandlade på ett sätt som inte stämmer överens med de värderingar som lärs ut i lärarutbildningen. Studenterna vid de två utbildningsinriktningarna skiljer sig inte åt vad det gäller frågan om barn/elevs behandling under VFU.

Svarsmönstret skiljer sig inte heller mycket mellan utbildningsinriktningarna för frågor om mobbing och andra trakasserier under HFU. Däremot har studenter med inriktning mot senare år i signifikant högre omfattning själva blivit utsatta för kränkningar (7.0 %) och sett lärare och annan skolpersonal bli utsatta (13.2 %).

Tabell 21. Jämförelse mellan stöd och uppskattning, bemötande samt mobbing och andra kränkningar mellan studenter inriktade mot tidigare respektive senare år

Huvudområde Fråga	Tidigare år	Senare år	Totalt	χ^2
Stöd och uppskattning				
Hur ofta....				
... har du fått stöd i dina studier av lärarna? (HFU)	57.9	55.7	57.3	.692
...har du fått uppskattning av lärarna för det arbete du lägger ner på dina studier? (HFU)	41.9	37.4	40.8	3.040
...kände du dig delaktig i lärarlagets arbete? (VFU)	86.5	66.8	81.6	90.977**
...fick du stöd i ditt arbete av lärarutbildarna på din VFU-skola?	91.2	85.1	89.7	14.312**

Huvudområde Fråga	Tidigare år	Senare år	Totalt	χ^2
...fick du uppskattning av lärarutbildarna på din VFU-skola för det arbete du la ner under din VFU?	91.4	83.6	89.4	22.378**
Bemötande under HFU och VFU				
Har du någon gång under HFU känt dig illa bemött av lärare?	31.8	29.4	31.2	.922
Har du någon gång under HFU upplevt att du blivit orättvist bedömd i förhållande till dina kurskamrater?	32.5	26.5	31.0	5.946*
Har du någon gång under HFU upplevt att du som student blivit behandlad på ett sätt som <u>inte</u> stämmer överens med de värderingar som lärs ut i lärarutbildning?	42.8	39.5	42.0	1.524
Under senaste VFU, kände du dig någon gång illa bemött av lärarutbildarna på din VFU- skola?	8.4	12.6	9.4	7.139**
Upplivede du någon gång under din senaste VFU att du blev orättvist bedömd på din VFU- skola?	7.5	11.3	8.5	6.466**
Upplivede du någon gång under din senaste VFU, att du blev behandlad på ett sätt som <u>inte</u> stämmer med de värderingar som lärs ut i lärarutbildningen?	8.5	13.2	9.7	8.972**
Upplivede du någon gång under din senaste VFU att <i>barnen/eleverna</i> på din VFU-skola blev behandlade på ett sätt som <u>inte</u> stämmer med de värderingar som lärs ut i lärarutbildningen?	24.6	24.3	24.5	.028
Mobbing och andra kränkningar under HFU och VFU				
Har du någon gång under HFU sett <i>lärare</i> bli utsatta för hot, våld, sexuella trakasserier eller andra kränkningar?	1.6	1.5	1.6	.061

Resultat

Huvudområde Fråga	Tidigare år	Senare år	Totalt	χ^2
Har du någon gång under HFU sett <i>studenter</i> bli utsatta för hot, våld, sexuella trakasserier eller andra kränkningar?	6.7	9.1	7.3	2.946
Har du någon gång under HFU <i>själv</i> blivit utsatt för hot, våld, sexuella trakasserier eller andra kränkningar?	3.2	4.0	3.4	.695
Såg du någon gång under din senaste VFU <i>barn/elever</i> bli utsatta för hot, våld, sexuella trakasserier eller andra kränkningar?	22.3	25.9	23.2	2.471
Såg du någon gång under din senaste VFU <i>lärare eller annan skolpersonal</i> bli utsatta för hot, våld, sexuella trakasserier eller andra kränkningar?	8.7	13.2	9.9	7.814**
Blev du någon gång under din VFU <i>själv</i> utsatt för hot, våld, sexuella trakasserier eller andra kränkningar?	3.8	7.0	4.6	8.277**

** $p \leq .01$; * $p \leq .05$

5 Sammanfattning

En landsomfattande longitudinell studie av lärarstudenter och deras hälsoutveckling inleddes 2005 (Gustavsson et al 2007a). Studien kallas "Lärares Tillvaro i Utbildning och Arbete" (LÄST) och har samma syfte som motsvarande studie av sjuksköterskestudenter (Gustavsson et al 2007b) som inleddes 2002 (LUST-studien). Bakgrunden till båda projekten var de ökade sjukskrivningstalen i Sverige där yrkesgrupperna lärare och sjuksköterskor enligt arbetsmiljöstatistik och sjukskrivningstal utgjorde särskilt utsatta grupper (Gustavsson & Rudman 2008). Mot denna bakgrund och att det faktum att skolan kan ses som landets största arbetsplats ter det sig angeläget att studera lärarstudenter/lärare som yrkesgrupp ur ett arbetslivspsykologiskt hälsoperspektiv.

Urvalsramen till LÄST-studien utgjordes av de lärarstudenter som under hösten 2005 var registrerade på antingen (1) termin fem av sju i lärarutbildningen med inriktning mot barnomsorg, förskola, förskoleklasser och grundskolans tidigare år, eller (2) termin sju (av nio) i lärarutbildning med inriktning mot grundskolans senare år och gymnasieskola. I huvudsak ingår lärosäten med fler än 80 studenter på definierad inriktning. Det innebär att 18 lärosäten med totalt 1585 studenter med inriktning mot tidigare år och 12 lärosäten med 599 studenter med inriktning mot senare år ingår i studien. Svarsfrekvensen vid första datainsamlingen var 69 % vilka utgjorde kohorten, av dessa svarade 78 % på den uppföljande mätningen. De båda utbildningsinriktningarna skiljer sig åt i demografiskt avseende. Av studenterna med inriktning mot tidigare år är betydligt fler kvinnor, de är färre med invandrabakgrund, färre vars föräldrar har akademisk bakgrund, och de är fler som har egna barn. Föreliggande rapport baseras på enkätsvar från datainsamling nummer två som genomfördes senhösten 2006.

Fokus i föreliggande rapport ligger på studenternas upplevelse av stöd, bemötande och negativ särbehandling. Generellt framgår det att studenterna är mer nöjda med stöd, uppskattning och bemötande under sin VFU-period jämfört med HFU. Däremot har studenterna i högre utsträckning sett eller själva blivit utsatta för mobbing och kränkande behandling under sin senaste VFU-period. Vid en jämförelse mellan studenterna med de olika utbildningsinriktningarna ser man en tydlig skillnad. Studenter med inriktning mot tidigare år är i signifikant högre grad nöjda med delaktighet, stöd, uppskattning och bemötande under sin senaste VFU-period. De har också under sin VFU-period i mindre omfattning själva blivit utsatta för eller sett andra bli utsatta för hot, våld, sexuella trakasserier eller andra kränkningar jämfört med studenterna med inriktningen mot senare år. Variationen mellan lärosätena är mindre för studenter med inriktning mot senare år. Skillnader mellan lärosäten fanns främst för frågan om man kände sig delaktig i lärolagets arbete under sin senaste VFU-period samt för studenter med inriktning mot tidigare åldrar för frågor om stöd och uppskattning under HFU. Skillnaderna var små för frågor om bemötande och mobbing.

Den totala andelen studenter som själva uppger att de blivit utsatta för någon form av kränkande särbehandling var under HFU 3 % och under VFU 5 %. Andelen var högre för studenter med inriktning mot senare år, 4 % respektive 7 %. Liknande resultat har uppmätts i undersökningar bland skolelever och yrkesverksamma i

Sverige (Arbetsmiljöverket 2008; Skolverket 2007). Prevalensen av kränkande särbehandling under HFU måste betecknas som hög mot bakgrund att frågan ställs till lärarstudenter som i sin utbildning behandlar ämnet. Det är inte troligt att studenterna har skattat mindre konflikter som kränkande särbehandling, vi bedömer att vi har fångat mer allvarligt uppfattade kränkningar (Zapf et al 2003). Det bör vara en indikation på att det finns brister i den förebild i form av psykosocialt klimat och ledning som motverkar att konflikter utvecklas till mer allvarliga kränkningar (Zapf & Einarsen 2003). Arbetsmiljö har stor betydelse för utveckling av arbetsrelaterad stress (Semmer et al 1996; van Veldhoven et al 2002; Zapf et al 1996). Socialt stöd av ledare och medarbetare har visat sig fungera som skydd mot utveckling av arbetsrelaterad ohälsa (Stansfeld & Candy 2006). Det gäller även vid kränkande särbehandling (Quine 2001). Mot den bakgrunden är studenternas höga skattning av delaktighet, stöd och uppskattning under VFU mycket positiv.

Av intresse var även att undersöka om det fanns några skillnader i svaren på frågorna bland studiedeltagarna utifrån deras kön, deras etniska ursprung samt deras ålder. Dessa aspekter är av intresse i och med att de samtliga ingår i rådande diskrimineringslagstiftning (SFS 2008). Studiedeltagarna delades således in i grupper efter dessa kriterier och χ^2 -test genomfördes för att identifiera signifikanta gruppsskillnader. Resultaten av analyserna kommer inte att presenteras på detaljnivå utan endast att diskuteras i text. I de fall där gruppsskillnader identifierats har analysens χ^2 -värde motsvarat ett p-värde som var mindre eller lika med 0.05. Vidare bygger resultaten på samtliga deltagares svar, det vill säga deltagarna har här inte delats in efter utbildningsinriktning. Resultaten presenteras utifrån de olika gruppaspekterna, det vill säga först kön, sedan etniskt ursprung och avslutningsvis ålder.

Rörande HFU uppgav kvinnor i högre utsträckning att de hade känt sig illa bemötta av sina lärare, upplevt sig orättvist bedömda i relation till sina kurskamrater samt att de blivit behandlade på ett sätt som inte stämmer överens med de värderingar som lärs ut i lärarutbildningen. Angående VFU uppgav männen i mindre utsträckning att de känt sig delaktiga i läraryrket och kvinnorna uppgav i högre utsträckning att de känt sig illa bemötta av lärarutbildarna på sin VFU-skola. Sammanfattningsvis framgår det att det för de flesta av frågorna inte förekom några signifikanta skillnader könen emellan. Signifikanta skillnader fanns för 5 av de 18 frågor som ingick i analysen och för fyra av dessa frågor rapporterade kvinnorna i högre utsträckning negativa upplevelser under HFU och VFU jämfört med männen.

Studiedeltagarna med invandrabakgrund uppgav i högre utsträckning att de under HFU själva hade blivit utsatta för hot, våld, sexuella trakasserier eller andra kränkningar. Rörande VFU uppgav de med invandrabakgrund i lägre utsträckning att de hade fått stöd i deras arbete av lärarutbildarna på sin VFU-skola. Av vad som framgår av analyserna förekom det få skillnader mellan de med invandrabakgrund och de utan invandrabakgrund. För de två frågor där signifikanta skillnader återfanns rapporterade emellertid de med invandrabakgrund i högre utsträckning negativa upplevelser.

Rörande HFU fanns det inga signifikanta skillnader mellan de olika åldersgrupperna. Angående VFU var detta emellertid inte fallet. Studenterna i den mellersta åldersgruppen (25-34) upplevde i mindre utsträckning att de var delaktiga

i lärarlagets arbete medan de i den äldsta åldersgruppen ($35 \leq$) tvärtom i högre utsträckning hade känt sig delaktiga. De i den yngsta åldersgruppen uppgav även i högre utsträckning att de blivit illa bemötta av lärarutbildarna på sin VFU-skola medan de i den äldsta åldersgruppen i mindre utsträckning rapporterade detta. Vidare uppgav också den yngsta åldersgruppen i högre utsträckning att de blivit behandlade på ett sätt som inte stämmer med de värderingar som lärs ut i lärarutbildningen medan de i den äldsta åldersgruppen återigen i mindre utsträckning hade upplevt detta. De i den äldsta åldersgruppen rapporterade i högre utsträckning att de upplevde att barnen/eleverna blev behandlade på ett sätt som inte stämmer överens med de värderingar som lärs ut i lärarutbildningen. Även här återfanns det få gruppkillnader. Sammanfattningsvis framgår det att för de frågor där signifikanta skillnader återfanns rapporterar de i den äldsta åldersgruppen i högre utsträckning positiva erfarenheter.

5.1 Metodologiska begränsningar

Resultaten i denna rapport bidrar till att belysa och öka förståelsen av viktiga aspekter av lärarstudenternas situation och deras utbildning. Emellertid finns det problem med undersökningen som begränsar de slutsatser och generaliseringar som kan dras utifrån resultaten.

Föreliggande data som har redovisats här bygger på självskattningar från studenterna. För att förenkla presentationen har svarsskalorna genomgående dikotomiserats. I LÄST-enkäten fanns det fyra svarsalternativ (Ofta, Ibland, Sällan och Aldrig) för de fem frågor som berör området *stöd och uppskattning*, vilka delades in i två grupper (Ofta/ibland och sällan/aldrig). Denna dikotomisering måste till viss del betraktas som arbiträr och redovisade resultat kring procentandelar eller prevalenser måste betraktas som relativt osäkra. Dikotomiseringen innebär även att variationen minskar och att information går förlorad. De övriga 13 frågorna som berör områdena *bemötande* respektive *mobbing och andra kränkningar* hade från början ett dikotomt svarsformat (ja/nej).

Vidare är variablerna som redovisas i denna rapport undersökta med enskilda frågor, vilket begränsar deras reliabilitet. Om varje variabel istället hade undersökts med flera frågor, det vill säga en summerad skala, hade variationen ökat för respektive variabel och sannolikt bidragit till att både reliabiliteten och validiteten hade ökat. Ett sådant förfarande för varje variabel hade dock medfört ett orimligt stort antal frågor i enkäten, varför enskilda frågor valts för att kunna studera de många olika områden som är av intresse i LÄST-studien.

Studentgruppernas storlek varierar mellan lärosätena vilket får konsekvensen att skillnader från den totala trenden är svårare att statistiskt belägga för lärosäten med mindre studentgrupper. Vidare skiljer sig storleken på studentgrupperna för respektive utbildningsinriktning vilket också kan ha inverkan på resultaten då mindre variationer lättare blir statistiskt signifikanta ju större gruppen är. Detta skulle kunna vara en förklaring till att det förekommer fler skillnader mellan lärosätena för studenter inriktade mot tidigare år.

Eftersom redovisade resultat endast är hämtade från avgångsklasserna hösten 2006 är det viktigt att ha i åtanke att de skillnader som återfinns mellan lärosätena inte

nödvändigtvis återspeglar faktiska skillnader mellan lärosätenas utbildningar. Vid en tvärsnittsundersökning som denna kan karakteristik knuten till den speciella gruppen vid ett lärosäte inte särskiljas från lärosäteskarakteristik. Således är grupp och lärosäteseffekter omöjliga att särskilt särskilja i föreliggande undersökning. Det bör även iakttas att vi inte uteslutande har med samma lärosäten för båda inriktningarna. En kontroll har gjorts där inriktningsjämförelserna enbart utförts för de lärosäten som i studien deltar med studenter från båda inriktningarna. Resultaten för dessa analyser uppvisar ett identiskt mönster med dem som presenterats i resultatavsnitten ovan.

Slutligen är det viktigt att ha i åtanke att alla lärarutbildningar inte har ingått i denna studie. Vid tidpunkten för studiens start inkluderades bara studenter från de två vanligaste inriktningarna. Samtidigt inkluderades endast de lärosäten som hade studentkullar av den storleken som krävdes för att statistiskt kunna studera skillnader. Således har till exempel utbildningsprogram som haft exklusivt fokus på arbete inom gymnasium exkluderats. Inte heller har program och lärosäten som haft en öppen ingång, det vill säga där studenterna inte från början valt verksamhetsinriktning, kunnat inkluderas. I den mån föreliggande resultat kan generaliseras så torde generaliseringen i första hand alltså huvudsakligen kunna göras till de två största inriktningarna mot tidigare respektive senare år.

6 Referenser

- AFA. 2009. *Allvarliga arbetsskador och långvarig sjukfrånvaro*. Stockholm: AFA Försäkring
- AFS. 1993. Kränkande särbehandling i arbetslivet, AFS 1993:17. ed. Arbetarskyddsstyrelsen
- Arbetsmiljöverket. 2008. *Arbetsmiljön 2007. Arbetsmiljöstatistisk Rapport 2008:4*. Stockholm: Arbetsmiljöverket
- Barn - och elevombudet. 2009. *Statistik från Barn- och elevombudet*. Stockholm: Skolinspektionen
- Due P, Holstein B, Lynch J, Diderichsen F, Gaghain S, et al. 2005. Bullying and symptoms among school-aged children: international comparative cross sectional study in 28 countries. *European Journal of Public Health* 15:128 - 32
- Einarsen S. 2000. Harassment and bullying at work: A review of the Scandinavian approach. *Aggression and Violent Behavior* 5:379-401
- Gustavsson JP, Kronberg K, Hutell D, Berg LE. 2007a. Lärares Tillvaro i Utbildning och Arbete: LÅST- studien. *Rep. B 2007:2, Enheten för vård- och verksamhetsutveckling*, Institutionen för Neurobiologi, Vårdvetenskap och Samhälle, Karolinska Institutet, Stockholm
- Gustavsson JP, Rudman A. 2008. Hälsoutveckling de första åren efter utbildning. In *Forskning för bättre arbetsliv och hälsa*, ed. H Wigzell, pp. 95 - 104. Stockholm: AFA Försäkring
- Gustavsson JP, Svärdson Å, Lagerström M, Bruce M, Christensson A, et al. 2007b. Longitudinell Undersökning av Sjuksköterskors Tillvaro (LUST-studien): En landsomfattande longitudinell enkätstudie av sjuksköterskestudenters hälsoutveckling och karriärval under utbildningsåren och i mötet med arbetslivet: Urvalsram, kohorter och genomförande 2002 - 2006. *Rep. B 2007:1, Enheten för vård- och verksamhetsutveckling*, Institutionen för Neurobiologi, Vårdvetenskap och Samhälle, Karolinska Institutet Stockholm
- Hansen AM, Hogh A, Persson R, Karlson B, Garde AH, Orbeck P. 2006. Bullying at work, health outcomes, and psychological stress response. *Journal of Psychosomatic Research* 60:63 - 72
- Hasson D, Omne-Ponten M, Gustavsson JP. 2007. Exit 2006: En landsomfattande populationsbaserad studentutvärdering av sjuksköterskeutbildningen. *Rep. B 2007:3, Enheten för vård- och verksamhetsutveckling* Institutionen för Neurobiologi, Vårdvetenskap och Samhälle, Karolinska Institutet
- Hawker DJ, Boulton MJ. 2000. Twenty years' research on peer victimization and psychosocial maladjustment: A meta-analytic review of cross-sectional studies *Journal of Child Psychology and Psychiatry and Allied Disciplines* 41:441-55
- Hoel H, Rayner C, Cooper CL. 1999. Workplace bullying. In *International review of industrial and organizational psychology*, ed. CL Cooper, IT Robertson. New York: John Wiley & Sons Ltd.

- Hultell D, Kronberg K, Gustavsson JP. 2007. Lärarutbildningen anno 2006. *Rep. B 2007:4, Enheten för vård- och verksamhetsutveckling*, Institutionen för Neurobiologi, Vårdvetenskap och Samhälle, Karolinska Institutet, Stockholm
- Kivimäki M, Elovainio M, Vahtera J. 2000. Workplace bullying and sickness absence in hospital staff. *Occupational and Environmental Medicine* 57:656 - 60
- Kivimäki M, Virtanen M, Vartiainen M, Elovainio M, Vahtera J, Keltikangas-Jarvinen L. 2003. Workplace bullying and the risk of cardiovascular disease and depression. *Occupational and Environmental Medicine* 60:779 - 83
- Mikkelsen E, Einarsen S. 2002. Basic assumptions and symptoms of post-traumatic stress among victims of bullying at work. *European Journal of Work and Organizational Psychology* 2002:87- 111
- Quine L. 2001. Workplace bullying in nurses. *Journal of Health Psychology* 6:73 - 84
- Rudman A, Schuldt-Håård U, Gustavsson JP. 2008. Den nyfärdiga sjuksköterskans arbetsvillkor: En beskrivning av anställning, verksamhet och arbetsförhållanden 1 år efter utbildningen. *Rep. B 2008:1 Enheten för vård- och verksamhetsutveckling*, Institutionen för Neurobiologi, Vårdvetenskap och Samhälle, Karolinska Institutet Stockholm
- Semmer N, Zapf D, Greif S. 1996. Shared job strain: A new approach for assessing the validity of job stress measurements. *Journal of Occupational and Organizational Psychology* 69:293-310
- SFS. 1985. *Skollag SFS 1985:1100*. Stockholm: Utbildningsdepartementet
- SFS. 2008. *Diskrimineringslag, SFS 2008:567*. Stockholm: Integrations- och jämställdhetsdepartementet
- Siegel S, Castellan Jr NJ. 1988. *Nonparametric statistics for the behavioral sciences*. New York: McGraw-Hill Book Company
- Skolverket. 2002. *Tillsyn av kränkande behandling - En redovisning från Skolverkets tillsyn av grundskolan 2000-2001*. Stockholm: Skolverket
- Skolverket. 2006a. *För arbetet med att främja likabehandling och att motverka diskriminering och annan kränkande behandling. Allmänna råd och kommentarer*. Stockholm: Skolverket
- Skolverket. 2006b. *Läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet: Lpo 94*. Stockholm: Skolverket
- Skolverket. 2006c. *Läroplan för förskolan: Lpfö 98*. Stockholm: Skolverket
- Skolverket. 2007. *Attityder till skolan. Rapport 299*. Stockholm: Skolverket
- Skolverket. 2009. *På tal om mobbing - och det som görs. En kunskapsöversikt*. Stockholm: Skolverket
- Stansfeld S, Candy B. 2006. Psychosocial work environment and mental health - a meta-analytic review. *Scandinavian Journal of Work Environment & Health* 32:443-62

- van Veldhoven M, de Jonge J, Broersen S, Kompier M, Meijman T. 2002. Specific relationships between psychosocial job conditions and job-related stress: A three-level analytic approach. *Work & Stress* 16:207-28
- Vartia MA-L. 2001. Consequences of workplace bullying with respect to well-being of its targets and the observers of bullying. *Scandinavian Journal of Work Environment & Health* 27:63 - 9
- Zapf D, Dormann C, Frese M. 1996. Longitudinal studies in organizational stress research: A review of the literature with reference to methodological issues. *J Occ Health Psychol* 1:145-69
- Zapf D, Einarsen S. 2003. Individual antecedents of bullying. In *Bullying and emotional abuse in the workplace*, ed. S Einarsen, H Hoel, D Zapf, CL Cooper, pp. 165 - 84. New York: Taylor & Francis
- Zapf D, Einarsen S, Hoel H, Vartia M. 2003. Empirical findings on bullying in the workplace. In *Bullying and emotional abuse in the workplace*, ed. S Einarsen, H Hoel, D Zapf, CL Cooper, pp. 103 - 26. New York: Taylor & Frances

7 Appendix

I ett separat appendix har vi samlat tabeller som vi endast kommenterat ytligt i rapporten. I detta appendix presenteras först lärosätesjämförelserna separat för respektive utbildningsinriktning.

I de fall där det förekommer signifikanta skillnader mellan lärosätena har ett post-hoc-test utförts (så kallat adjusted residuals) för att fastställa vilka lärosäten det är som avviker. Prevalensen för de lärosäten som skiljer sig signifikant från prevalensen i totalmaterialet har markerats med fet stil i tabellerna. Inga försök att lyfta fram avvikande lärosäten har gjorts om inte den första signifikansprövningen har indikerat att prevalensen varierar signifikant över lärosätena.

Vid granskning av tabellerna kan det förefalla underligt att vissa resultat är statistiskt signifikanta när andra inte är det. Exempelvis så finns det lärosäten som båda har en högre andel positiva omdömen än normen men där endast det ena avviker statistiskt. Vidare så kan det även vara så att av de båda lärosätena så är det lärosätet med en lägre andel positiva omdömen som avviker statistiskt från normen. Anledningen till att det kan se ut på detta sätt är att studentgruppernas storlek varierar mellan lärosätena. Detta får konsekvensen att skillnader från den totala trenden är svårare att statistiskt belägga för lärosäten med mindre studentgrupper. Samtidigt gäller det omvända för lärosäten med större studentgrupper där mindre avvikelser kan falla ut som statistiskt avvikande från normen.

7.1 Lärosätesjämförelser – Inriktning mot tidigare år

Av de totalt 18 lärosätena visar alla med undantag av två (Högskolan i Borås och Uppsala Universitet) avvikelser för upp till fyra frågor. Fem lärosäten utmärkte sig med genomgående positiva avvikelser, dessa var Högskolorna i Dalarna, Kalmar, Kristianstad, Malmö Högskola samt Göteborgs Universitet. Endast en av de totalt sex frågor om man iakttagit eller själv varit utsatt för mobbing eller andra kränkningar visar statistiskt säkerställda skillnader mellan lärosätena. Det gäller frågan om man under HFU iakttagit barn/elever bli utsatta för hot, våld, sexuella trakasserier eller andra kränkningar. Vid de flesta lärosätena förekom signifikanta skillnader för frågor som behandlar stöd och uppskattning.

Tabell A 1. Resultat per lärosäte för frågor om lärarstudenters erfarenheter av psykosocialt klimat under utbildningen. Området **stöd och uppskattning**.

Fråga Fördelning inom varje lärosäte (%)	...stöd i studierna HFU	..uppskattning för nedlagt arbete HFU
Göteborgs universitet	56.1	53.5
Högskolan Dalarna	87.5	75.0
Högskolan i Borås	48.6	41.7
Högskolan i Gävle	59.1	37.2
Högskolan i Jönköping	52.3	34.6
Högskolan i Kalmar	54.8	50.7
Högskolan i Skövde	32.4	32.4
Högskolan i Trollhättan/ Uddevalla	52.1	32.7
Högskolan Kristianstad	58.6	45.3
Karlstads universitet	68.4	52.0
Linköpings universitet	55.1	36.4
Lärarhögskolan i Stockholm	63.4	40.5
Malmö högskola	57.8	39.4
Mittuniversitetet	48.9	21.3
Mälardalens högskola	58.1	33.3
Umeå universitet	72.7	47.3
Uppsala universitet	48.1	40.4
Växjö universitet	62.3	42.0
Total	57.9	41.9
X ²	37.163	42.074
P	.003	.001

Tabell A 2. Resultat per lärosäte för frågor om lärarstudenters erfarenheter av psykosocialt klimat under utbildningen. Området **stöd och uppskattning**.

Fråga Fördelning inom varje lärosäte (%)	...delaktig i lärarlagets arbete VFU	...stöd i arbetet under VFU	..uppskattning för nedlagt arbete VFU
Göteborgs universitet	94.8	94.8	98.3
Högskolan Dalarna	87.5	100.0	95.8
Högskolan i Borås	86.8	94.7	94.7
Högskolan i Gävle	77.8	97.8	93.3
Högskolan i Jönköping	94.4	93.6	93.5
Högskolan i Kalmar	94.4	93.0	88.7
Högskolan i Skövde	100.0	87.9	90.9
Högskolan i Trollhättan/ Uddevalla	95.9	91.8	95.9
Högskolan Kristianstad	92.2	93.0	93.0
Karlstads universitet	79.8	92.6	92.5
Linköpings universitet	76.9	87.2	87.2
Lärarhögskolan i Stockholm	63.4	81.7	87.0
Malmö högskola	94.5	90.4	93.0
Mittuniversitetet	95.7	93.5	89.1
Mälardalens högskola	78.0	85.4	80.5
Umeå universitet	72.7	94.5	94.5
Uppsala universitet	80.4	90.2	84.3
Växjö universitet	87.0	91.3	85.5
Total	86.5	91.2	91.4
X ²	130.380	29.147	30.576
P	.000	.033	.022

Tabell A 3. Resultat per lärosäte för frågor om lärarstudenters erfarenheter av psykosocialt klimat under utbildningen. Området **bemötande**.

Fråga Fördelning inom varje lärosäte (%)	...illa bemött av lärare under HFU	...orättvist bedömd HFU	.. ej behandlad i enlighet med värderingar HFU
Göteborgs universitet	35.1	33.3	48.7
Högskolan Dalarna	41.7	33.3	37.5
Högskolan i Borås	32.4	21.6	55.6
Högskolan i Gävle	27.3	31.8	38.6
Högskolan i Jönköping	33.6	22.7	29.9
Högskolan i Kalmar	27.4	32.9	41.1
Högskolan i Skövde	23.5	35.3	52.9
Högskolan i Trollhättan/ Uddevalla	28.6	34.7	40.8
Högskolan Kristianstad	28.1	37.5	53.2
Karlstads universitet	32.0	35.1	34.0
Linköpings universitet	37.2	27.3	36.8
Lärarhögskolan i Stockholm	31.5	32.1	38.2
Malmö högskola	36.1	40.5	46.6
Mittuniversitetet	31.9	31.9	53.2
Mälardalens högskola	23.3	7.0	42.9
Umeå universitet	32.7	34.5	45.5
Uppsala universitet	32.7	32.7	43.1
Växjö universitet	24.6	36.2	40.6
Total	31.8	32.5	42.8
X ²	10.933	29.945	29.173
P	.860	.027	.033

Appendix

Tabell A 4. Resultat per lärosäte för frågor om lärarstudenters erfarenheter av psykosocialt klimat under utbildningen. Området **bemötande**.

Fråga Fördelning inom varje lärosäte (%)	...illa bemött av lärar- utbildare under VFU	...orättvist bedömd VFU	Själv ej behandlad i enlighet med värderingar VFU	Elev ej behandlad i enlighet med värderingar VFU
Göteborgs universitet	6.0	6.0	5.2	30.2
Högskolan Dalarna	4.2	8.3	8.3	29.2
Högskolan i Borås	13.2	0.0	2.6	31.6
Högskolan i Gävle	6.7	6.7	6.7	6.7
Högskolan i Jönköping	10.3	4.0	8.7	18.3
Högskolan i Kalmar	8.5	11.3	10.0	21.1
Högskolan i Skövde	6.1	3.0	3.0	18.2
Högskolan i Trollhättan/ Uddevalla	6.1	4.1	4.1	22.9
Högskolan Kristianstad	10.1	10.9	13.2	39.5
Karlstads universitet	9.6	8.5	6.4	19.1
Linköpings universitet	15.4	11.5	12.8	29.5
Lärarhögskolan i Stockholm	7.7	6.1	11.5	36.6
Malmö högskola	7.5	9.0	8.5	22.2
Mittuniversitetet	0.0	2.2	2.2	15.2
Mälardalens högskola	12.2	7.3	9.8	26.8
Umeå universitet	10.9	9.1	10.9	18.2
Uppsala universitet	7.8	5.9	9.8	22.0
Växjö universitet	4.3	11.6	5.9	11.6
Total	8.4	7.5	8.5	24.6
X ²	16.696	17.975	17.374	53.810
P	.475	.390	.429	.000

Tabell A 5. Resultat per lärosäte för frågor om lärarstudenters erfarenheter av psykosocialt klimat under utbildningen. Området **mobbing och andra kränkningar**.

Fråga Fördelning inom varje lärosäte (%)	..sett lärare bli utsatta HFU	..sett studenter bli utsatta HFU	..själv blivit utsatt under HFU
Göteborgs universitet	0.0	6.2	3.5
Högskolan Dalarna	.0	8.3	4.2
Högskolan i Borås	2.7	10.8	2.7
Högskolan i Gävle	0.0	6.8	2.3
Högskolan i Jönköping	2.3	7.8	1.6
Högskolan i Kalmar	1.4	8.2	2.7
Högskolan i Skövde	2.9	17.6	5.9
Högskolan i Trollhättan/ Uddevalla	0.0	0.0	0.0
Högskolan Kristianstad	2.3	7.8	2.3
Karlstads universitet	2.0	7.1	2.1
Linköpings universitet	1.3	3.8	5.1
Lärarhögskolan i Stockholm	0.8	4.6	3.8
Malmö högskola	2.9	7.8	6.4
Mittuniversitetet	0.0	10.6	0.0
Mälardalens högskola	2.3	2.3	2.3
Umeå universitet	1.8	1.9	1.8
Uppsala universitet	0.0	7.7	3.8
Växjö universitet	2.9	4.3	1.4
Total	1.6	6.7	3.2
X ²	10.696	19.622	15.020
P	.872	.294	.594

Tabell A 6. Resultat per lärosäte för frågor om lärarstudenters erfarenheter av psykosocialt klimat under utbildningen. Området **mobbing och andra kränkningar**.

Fråga Fördelning inom varje lärosäte (%)	..sett barn/elever bli utsatta VFU	..sett lärare/personal bli utsatta VFU	..själv blivit utsatt under VFU
Göteborgs universitet	36.2	10.3	6.0
Högskolan Dalarna	20.8	12.5	0.0
Högskolan i Borås	21.1	0.0	0.0
Högskolan i Gävle	17.8	2.2	0.0
Högskolan i Jönköping	15.1	4.0	1.6
Högskolan i Kalmar	25.7	12.7	7.0
Högskolan i Skövde	15.2	6.1	9.1
Högskolan i Trollhättan/ Uddevalla	6.1	6.1	.0
Högskolan Kristianstad	25.6	10.1	3.9
Karlstads universitet	18.1	9.6	5.3
Linköpings universitet	17.9	11.5	2.6
Lärarhögskolan i Stockholm	26.0	9.2	4.6
Malmö högskola	28.0	13.5	3.5
Mittuniversitetet	13.0	6.5	0.0
Mälardalens högskola	22.0	12.2	5.0
Umeå universitet	23.6	3.6	9.1
Uppsala universitet	20.0	8.0	2.0
Växjö universitet	15.9	4.3	4.3
Total	22.3	8.7	3.8
X ²	37.642	23.761	21.867
P	.003	.126	.190

7.2 Lärosätesjämförelser – Inriktning mot senare år

Variationen mellan lärosätena är mindre för studenter med inriktning mot senare år jämfört med inriktning mot tidigare år. Vid 5 av de 12 lärosätena fanns inga signifikanta skillnader. Antalet avvikelser var som flest två. Vid tre lärosäten fanns genomgående positiva avvikelser, dessa var Högskolorna i Kristianstad, Karlstad och Göteborgs Universitet. Signifikanta avvikelser mellan lärosätena fanns i huvudsak för frågor som berör stöd och uppskattning under VFU. Inga signifikanta avvikelser fanns för de 6 frågor som behandlar förekomsten av hot, våld sexuella trakasserier eller andra kränkningar under HFU respektive VFU.

Appendix

Tabell A 7. Resultat per lärosäte för frågor om lärarstudenternas erfarenheter av psykosocialt klimat under utbildningen. Området **stöd och uppskattning**.

Fråga Fördelning inom varje lärosäte (%)	...stöd i studierna HFU	..uppskattning för nedlagt arbete HFU
Göteborgs universitet	54.7	43.4
Högskolan Dalarna	65.0	35.0
Högskolan i Halmstad	44.2	41.9
Högskolan i Jönköping	63.0	41.3
Högskolan Kristianstad	55.9	41.2
Karlstads universitet	67.5	52.5
Lunds universitet	56.9	36.2
Lärarhögskolan i Stockholm	52.2	39.1
Malmö högskola	50.0	34.4
Stockholms universitet	56.8	37.8
Umeå universitet	50.0	24.1
Växjö universitet	56.3	21.9
Total	55.7	37.4
X ²	7.649	13.476
P	.744	.263

Tabell A 8 . Resultat per lärosäte för frågor om lärarstudenternas erfarenheter av psykosocialt klimat under utbildningen. Området **stöd och uppskattning**.

Fråga Fördelning inom varje lärosäte (%)	...delaktighet i lärarlagets arbete VFU	...stöd i arbetet under VFU	..uppskattning för nedlagt arbete VFU
Göteborgs universitet	68.6	82.4	82.4
Högskolan Dalarna	65.0	85.0	75.0
Högskolan i Halmstad	63.6	84.1	77.3
Högskolan i Jönköping	73.9	84.8	84.8
Högskolan Kristianstad	81.8	97.0	90.9
Karlstads universitet	71.8	97.4	92.3
Lunds universitet	77.6	77.6	77.6
Lärarhögskolan i Stockholm	43.5	91.3	95.7
Malmö högskola	74.2	90.3	90.3
Stockholms universitet	54.1	62.2	64.9
Umeå universitet	50.0	89.3	92.9
Växjö universitet	71.9	87.5	81.3
Total	66.8	85.1	83.6
X ²	24.808	28.920	24.021
P	.010	.002	.013

Appendix

Tabell A 9 . Resultat per lärosäte för frågor om lärarstudenternas erfarenheter av psykosocialt klimat under utbildningen. Området **bemötande**.

Fråga Fördelning inom varje lärosäte (%)	...illa bemött av lärare under HFU	...orättvist bedömd HFU	.. ej behandlad i enlighet med värderingar HFU
Göteborgs universitet	35.8	21.2	41.5
Högskolan Dalarna	40.0	45.0	52.6
Högskolan i Halmstad	32.6	27.9	44.2
Högskolan i Jönköping	37.0	30.4	37.0
Högskolan Kristianstad	29.4	35.3	41.2
Karlstads universitet	40.0	17.9	37.5
Lunds universitet	12.1	19.0	25.9
Lärarhögskolan i Stockholm	21.7	22.7	30.4
Malmö högskola	43.8	43.8	56.3
Stockholms universitet	16.2	25.0	30.6
Umeå universitet	25.9	29.3	42.1
Växjö universitet	28.1	12.5	46.9
Total	29.4	26.5	39.5
X ²	21.468	17.745	13.240
P	.029	.088	.287

Tabell A 10 . Resultat per lärosäte för frågor om lärarstudenternas erfarenheter av psykosocialt klimat under utbildningen. Området **bemötande**.

Fråga Fördelning inom varje lärosäte (%)	...illa bemött av lärar- utbildare under VFU	...orättvist bedömd VFU	Själv ej behandlad i enlighet med värderingar VFU	Elev ej behandlad i enlighet med värderingar VFU
Göteborgs universitet	15.7	9.8	13.7	45.1
Högskolan Dalarna	15.0	15.0	20.0	35.0
Högskolan i Halmstad	11.4	9.1	11.4	34.1
Högskolan i Jönköping	17.4	11.1	13.0	19.6
Högskolan Kristianstad	12.1	12.1	9.1	21.2
Karlstads universitet	5.1	10.3	7.7	12.8
Lunds universitet	12.1	19.0	17.2	17.2
Lärarhögskolan i Stockholm	8.7	8.7	8.7	21.7
Malmö högskola	9.7	3.2	9.7	25.8
Stockholms universitet	13.5	16.2	10.8	29.7
Umeå universitet	7.1	8.9	12.5	16.1
Växjö universitet	25.0	9.4	25.0	15.6
Total	12.6	11.3	13.2	24.3
X ²	10.165	7.564	8.140	23.479
P	.516	.752	.701	.010

Appendix

Tabell A 11 . Resultat per lärosäte för frågor om lärarstudenternas erfarenheter av psykosocialt klimat under utbildningen. Området **mobbing och andra kränkningar**.

Fråga Fördelning inom varje lärosäte (%)	..sett lärare bli utsatta HFU	..sett studenter bli utsatta HFU	..själv blivit utsatt under HFU
Göteborgs universitet	.0	13.5	7.5
Högskolan Dalarna	.0	15.0	15.0
Högskolan i Halmstad	4.7	9.3	2.3
Högskolan i Jönköping	2.2	17.4	2.2
Högskolan Kristianstad	2.9	5.9	2.9
Karlstads universitet	2.5	12.5	2.5
Lunds universitet	1.7	3.4	3.4
Lärarhögskolan i Stockholm	4.3	4.3	.0
Malmö högskola	.0	9.4	6.5
Stockholms universitet	.0	5.4	5.4
Umeå universitet	.0	10.3	3.4
Växjö universitet	.0	.0	.0
Total	1.5	9.1	4.0
X ²	8.762	13.703	12.145
P	.644	.250	.353

Tabell A 12 . Resultat per lärosäte för frågor om lärarstudenternas erfarenheter av psykosocialt klimat under utbildningen. Området **mobbing och andra kränkningar**.

Fråga Fördelning inom varje lärosäte (%)	..sett barn/ elever bli utsatta VFU	..sett lärare/personal blivit utsatta VFU	..själv blivit utsatt under VFU
Göteborgs universitet	31.4	15.7	9.8
Högskolan Dalarna	25.0	20.0	15.0
Högskolan i Halmstad	23.3	15.9	9.1
Högskolan i Jönköping	28.9	10.9	10.9
Högskolan Kristianstad	27.3	6.1	.0
Karlstads universitet	23.1	5.1	2.6
Lunds universitet	22.4	25.9	6.9
Lärarhögskolan i Stockholm	21.7	8.7	13.0
Malmö högskola	25.8	12.9	6.5
Stockholms universitet	32.4	18.9	5.4
Umeå universitet	23.2	3.6	3.6
Växjö universitet	25.0	12.5	6.3
Total	25.9	13.2	7.0
X ²	2.989	19.405	10.059
P	.991	.054	.525

8 Tidigare rapporter

Forskargruppen kring LUST- och LÄST-projekten är en del av sektionen för psykologi, Institutionen för Klinisk Neurovetenskap, Karolinska Institutet. I samarbete med Karolinska Universitetssjukhusets enhet för klinisk forskningsanvändning (CRU) bedrivs forskning och utbildning inom evidensbaserad vård, forsknings- och kunskapsanvändning i vården samt lärande och hälsa i arbetslivet. Som en del av verksamheten utges rapporter sammanställda i tre olika skriftserier. Skriftserierna benämns:

- A. Forskningsrapporter
- B. Arbetsrapporter
- C. Övriga rapporter

Följande rapporter har tidigare utgivits:

- No. B 2007:1. Longitudinell Undersökning av Sjuksköterskors Tillvaro (LUST-studien): En landsomfattande longitudinell enkätstudie av sjuksköterskestudenters hälsoutveckling och karriärval under utbildningsåren och i mötet med arbetslivet: Urvalsram, kohorter och genomförande 2002-2006. Gustavsson, P., Svärdson, Å., Lagerström, M., Bruce, M., Christensson, A., Schüldt-Håård, U., & Omne-Pontén, M.
- No. B 2007:2. Lärares Tillvaro i Utbildning och Arbete: LÄST-studien. Urvalsram, kohort och genomförande 2005-2006. Gustavsson, P., Kronberg, K., Hultell, D., & Berg, L-E.
- No. B 2007:3. Exit 2006: En landsomfattande populationsbaserad studentspeglingsundersökning av sjuksköterskeutbildningen. Hasson, D., Omne-Pontén, M., & Gustavsson, P.
- No. B 2007:4. Lärarutbildningen anno 2006. En nationell studentutvärdering baserad på avgångsstudenterna hösten 2006. Hultell, D., Kronberg, K., & Gustavsson, P.
- No. B 2008:1. (2:a upplagan). Den nyfärdiga sjuksköterskans arbetsvillkor. En beskrivning av anställning, verksamhet och arbetsförhållanden 1 år efter utbildningen. Rudman, A., Schüldt-Håård, U., & Gustavsson, P.
- No. B 2009:1. Den nyfärdiga sjuksköterskans arbetsvillkor. En beskrivning av anställning, verksamhet och arbetsförhållanden 1 år efter utbildningen. Rudman, A., Djordjevic, A., Frögéli, E., & Gustavsson, P.
- No. B 2009:2. Det första året i yrket – Nyexaminerade lärares erfarenheter och upplevelser av arbetsvillkor och yrkesroll. Frögéli, E., Rudman, A., Hultell, D., & Gustavsson, P.
- No. B 2009:3. Övergången mellan utbildning och yrkesliv: Lärares reflektioner kring yrkesförberedelse, introduktion och arbetssituation 2 år efter lärarexamen. Djordjevic, A., Rudman, A., & Gustavsson, P.
- No. B 2009:4. Lärarstudenters erfarenheter av stärkande utbildningsmoment och engagerande förebilder. Wännström, I., Djordjevic, A., Hultell, D., & Gustavsson, P.
- No. B 2009:5. Lärarstudenters erfarenheter av stöd och psykosocialt klimat under lärarutbildningen. Wännström, I., Hultell, D., & Gustavsson, P.

En rapport från LÄST-projektet

**Karolinska
Institutet**